

הרב משה גרינהוט

הריגת פורץ למכונית לאור ההלכה

הקדמה

לאחרונה התפרסם בתקשורת סיפורו של אריה שיף. על פי הפרסומים, שיף התעורר באישון ליל, וגילה שכנופיית פורצים מנסה לגנוב את מכוניתו. הוא יצא מביתו כשהוא חמוש באקדח, ואחרי קריאת אזהרה ירה בפורץ הנוהג במכוניתו והרג אותו. אירוע זה מעלה את השאלה: האם לפי ההלכה היה זוכה אריה שיף להגנה שנתנה התורה להורג גנב 'הבא במחתרת'?

א. דיני 'בא במחתרת'

דין 'בא במחתרת' נאמר בתורה במקרה שגנב פורץ לבית. מה דינו של גנב הפורץ למכונית החונה בחוץ? הגמרא (סנהדרין עב ע"ב) הביאה שתי ברייתות:

תנו רבנן: מחתרת, אין לי אלא מחתרת, גגו חצירו וקרפיפו מנין? תלמוד לומר ימצא הגנב - מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר מחתרת? - מפני שרוב גנבים מצויין במחתרת. תניא אידך: מחתרת אין לי אלא מחתרת. גגו חצירו וקרפיפו מנין? תלמוד לומר ימצא הגנב - מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר מחתרת? - מחתרתו זו היא התראתו.

רש"י על אתר (ד"ה זו היא) פירש:

זו היא התראתו - שאין צריך התראה אחרת אלא הורגו מיד, דכיון דטרח ומסר נפשיה לחתור אדעתא דהכי אתא... אבל נכנס לחצרו וגגו **דרך הפתח** אינו הורגו עד שיתרו בו בעדים: חזי דקאימנא באפך וקטילנא לך, וזה יקבל עליו התראה... אבל בלא התראה - לא, דדילמא לאו אדעתא דנפשות קא אתי אלא דאשכח פתחא להדיא ועל אדעתא דאי קאי באפאי - ליפוק.

לרש"י יש הבדל בין פורץ לבית לבין פורץ לחצר. בפריצה לבית אין צורך להתרות בגנב, ומותר להורגו מיד. לעומת זאת, בפריצה לחצר צריך להתרות בגנב. רש"י דייק וכתב לגבי גנב שנכנס לחצר 'דרך הפתח', כלומר כדרך אנשים שומרי חוק, שצריך להתרות בו. משמע שאם נכנס כדרך הגנבים, כגון שטיפס על הגדר, אין צורך להתרות בו, וכן פירש המאירי¹ ודחה את דברי הרמב"ם (שיובאו להלן). אולם הרמ"ה² בפירוש אחד חולק וסובר שגם הנכנס לחצר בעזרת סולם צריך התראה, ורק גנב הנכנס לבית הותר דמו בלי

1. מאירי, בית הבחירה סנהדרין עב ע"ב, ד"ה בא במחתרת שהזכרנו.

2. יד רמ"ה, סנהדרין עב ע"ב ד"ה תנו רבנן מחתרת.

התראה. טעם ההבחנה בין המקומות התפרש ברש"י: 'דלמא לאו אדעתא דנפשות אתי אלא דאשכח פתחא ועל', כלומר בכל אירוע גנבה תיתכן האפשרות שלא מדובר בגנבה מתוכננת, שבה הגנב בוחר להסתכן שיפגוש את בעל הבית, שעשוי לעמוד כנגדו, אלא כניצול הזדמנות אקראי שבו לא מביא הגנב בחשבון את האפשרות של התנגדות, וממילא לא בא על עסקי נפשות. גם לדעת הרמ"ה גנב הנמצא בחצר צריך התראה גם במקרה שטיפס על הגדר, אף שאין לומר ש'מצא פתח ונכנס'. הסיבה דומה: 'איכא למימר דלאו גנב גמור הוא', כלומר ייתכן שלא מדובר בגנב שמתכנן לפגוע בבעלים במקרה של התנגדות, אלא בגנב חובבן, שיימלט ברגע של התנגשות. לעומתם, הרמב"ם (הל' גניבה פ"ט ה"ח) כתב:

ואחד הבא במחתרת או גנב שנמצא בתוך גגו של אדם או בתוך חצרו או בתוך קרפיפו ולמה נאמר במחתרת? לפי שדרך רוב הגנבים לבוא במחתרת כלילה. הרי שהרמב"ם לא חילק בין גנב הנמצא במחתרת לגנב שנכנס דרך הפתח, ובין גנב הנמצא בבית לגנב הנמצא בחצר - בכלם אין צורך בהתראה. את השאלה כיצד דבריו מתיישבים עם הכתוב בברייתא השנייה, תירץ ה'מגיד משנה' (לרמב"ם שם) בשתי דרכים:

אפשר שהוא סובר שהברייתות חולקות שהברייתא הראשונה אין לה חלוק בין בא במחתרת לדרך פתח דבכל גוונא לא בעי התראה... ואפשר ג"כ שהוא מפרש ברייתא דאמר 'מחתרתו זו היא התראתו' בפנים אחרים דלאו למעוטי דרך פתח ליבעי התראה...

ה'מגיד משנה' לא פירש מה הם 'פנים אחרים' אלו, אולם ב'מרכבת המשנה' פירש שלדעת הרמב"ם דברי הגמרא 'מחתרתו זו היא התראתו' מתפרשים בדרך אחרת: מחתרתו זו היא התראתו דמשום הכי אפקיה קרא בלשון זה, דאותיות אחע"ה מתחלפין ומחתרתו כאלו כתיב מהתרתו מלשון התראה ולא בא למעט גגו וחצרנו.³ לדעתו אין הברייתות חלוקות כלל, ולדברי שתיהן שווה דין גנב הנכנס לבית לדין גנב הנכנס לחצר, שאינו צריך התראה. המחלוקת בין הברייתות היא רק בפירוש המקרא, בשאלה מדוע נקטה התורה 'מחתרת'. לברייתא הראשונה הסיבה היא שרוב גנבים מצויים במחתרת; ולברייתא השנייה התורה נקטה בלשון 'מחתרת' כדי לרמוז שפטור גם כשלא התרה בו, בשל קרבת הלשונות: מחתרת - התראה. א"כ לדעת רש"י מותר להרוג גנב הנמצא בחצר, לאחר שנכנס אליה דרך הפתח, רק לאחר התראה. לדעת הרמ"ה מותר להרוג אפילו גנב שטיפס על הגדר, רק אם התרו בו לפני הריגתו, ואילו לדעת הרמב"ם, מותר להרוג גנב שנכנס לחצר דרך הפתח גם כשלא התרו בו מתחילה. מלבד סייג ההתראה בגנב הנמצא בחצר, ששונו במחלוקת בין רש"י לרמב"ם, הוסיף הרמב"ם סייג נוסף, וכך כתב (שם, פ"ט ה"ב):

וכן הבא במחתרת לתוך גנתו או לתוך שדהו או לתוך הדיר והסהר יש לו דמים, שחזקתו שבא על הממון בלבד לפי שאין רוב הבעלים מצויים במקומות אלו.

3. מרכבת המשנה, הל' גניבה פ"ט ה"ח.

וכן כתב הר"ן (סנהדרין שם, ד"ה חצירו):

דוקא במקום שבעל הבית מצוי שם, כדי שיהיה הטעם בו משום דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אבל במקום שאין בעל הבית מצוי שם ודאי זה אינו בכלל מחתרת.

כדבריהם כתב גם המאירי.⁴

אם כן, כל שהגנב אינו אמור להיתקל בבעל הבית, אפילו אם נכנס לשטח שבבעלותו, אין לבעל הבית ההורג אותו את הגנת 'בא במחתרת', מפני שהגנב לא בא במטרה להרוג את בעל הבית. חשוב לומר שמדובר במקומות שבהם בעל הבית יכול להיות, כגון גינה, ומכאן שהכוונה שכיוון שמן הסתם בעל הבית אינו נמצא שם, לא ניתן להניח שהפורץ בא על דעת האפשרות להרוג אותו. למרות ההבדלים בין המקרים, יש מאפיין אחד המשותף לכל מקרי הפטור של 'בא במחתרת': בכולם מדובר בגנב הפולש לתוך רשות השייכת לבעל הבית. ואולם גנב הגונב מחברו בלי להיכנס לרשותו, אינו בכלל פטור 'בא במחתרת', גם במקרה שבמהלך הגנבה הגנב פוגש את הבעלים.

ב. דינו של גנב המוש

יש לדון אם גנב חמוש בנשק נחשב כ'בא על עסקי נפשות' בכל מקרה, ולפיכך ההורג זוכה להגנת 'בא במחתרת'. שורש השאלה הוא שהגנת 'בא במחתרת' קיימת כאשר ברור שהגנב בא על 'עסקי נפשות', כלומר מתוך נכונות להרוג את בעל הבית. אם כן, ייתכן שדי בכך שגנב מגיע לגנוב כשהוא חמוש, כדי להניח שהוא בא על עסקי נפשות, וממילא ההורג פטור. אלא שיש להוכיח שאין לדון גנב חמוש כבא על עסקי נפשות. מהדיון בגמרא⁵ בשאלה אם לסטים מזוין, קרי שודד חמוש, נחשב כגנב - שמשלם כפול ממה ששדד, או כגזלן - שאינו משלם כפל. מסקנת הגמרא שלסטים מזוין משלם כפל, וכך פסק גם הרמב"ם.⁶

במשנה (סנהדרין עב ע"א) נאמר: 'היה בא במחתרת ושיבר את החבית אם יש לו דמים - חייב, אם אין לו דמים - פטור'. זאת על פי הכלל 'קם ליה בדרבה מיניה' הקובע שאין אדם משלם ממון אם התחייב מיתה, ובכלל זה מי שהתחייב מיתה מכיוון ש'בא במחתרת'. אילו היה שודד חמוש הנחשב כבא על עסקי נפשות, הוא היה אמור להיות פטור מתשלום כפל על הגנבה, מפני שהתחייב מיתה בשעת הגנבה. לכאורה יש לתמוה, כיצד ייתכן לומר ששודד חמוש אינו מוגדר כמי שבא על עסקי נפשות, הרי ודאי הוא מתכנן להשתמש בנשק, שאם לא כן, לשם מה הביא אותו?

ייתכן לומר שהעובדה שהגנב חמוש אינה מוכיחה שהוא מתכוון להשתמש בנשק במקרה של עימות, אלא רק לאיים עם הנשק, וגם אם העימות יתפתח, אין הכרח שהוא

4. מאירי, בית הבחירה, סנהדרין עב ע"ב ד"ה בא במחתרת שהזכרנו.

5. בבא קמא נז ע"ב.

6. רמב"ם, הל' גניבה פ"א ה"ג.

מתכוון לעשות שימוש בנשקו. לפי זה הקביעה שהוא איננו בגדר 'בא במחתרת' נובעת מההערכה שאין בתוכניתו להשתמש בנשקו. דרך אחרת שבה ניתן לפרש זאת היא שהכלל 'חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו' נאמר דווקא במקרה של גנבה מתוך ביתו של אדם. לעומת זאת, דברי הגמרא על שודד חמוש עוסקים בשוד מחוץ לביתו של אדם. במקרה כזה הנשדד כנראה לא יתנגד, ולכן השודד אינו מתכוון להשתמש בנשקו.

ג. דיני פורץ לרכב

למכונת ישנם שני היבטים: מצד אחד היא חפץ שעשוי להיגנב, ומצד שני היא רשות של בעל הבית. מצד החפץ שבה צריך לדון על פי המקום שאליו נכנס הגנב, ומצד היותה רשות יש לדון אותה עצמה. לכן הפורץ למכונת שבעליה בתוכה, גם אם המכונת עומדת ברמזור וגם אם היא חונה, גם אם כוונתו לגנוב חפץ מתוך המכונת וגם אם כוונתו לגנוב אותה עצמה, הרי הוא נכנס לרשות של בעל הבית, שבעל הבית נמצא בה, ודינו כ'בא במחתרת'. דין זה קיים בין כשבעל הבית ער בין כשהוא ישן, כדין הפורץ לבית שעשוי למצוא את בעל הבית ער או ישן. לעומת זאת הפורץ למכונת שבעליה איננו בתוכה, נידון לפי הרשות שאליה פרץ. לכן מכונת הנמצאת בחניה שהיא חלק מבית פרטי, דין החניה שווה לדין חצר. לדעת הרמב"ם דינה שווה לדין בית שיש בו הגנת 'בא במחתרת', גם על ההורג פורץ בלי להתרות בו. וכן לרש"י כשהפתח נעול והגנב פרץ אותו. לעומת זאת ליד רמ"ה (בפירוש אחד) גם כשהפתח נעול - פטור בעל הבית רק אם התרה בגנב תחילה. הפורץ למכונת החונה ברחוב, או בחניית בניין משותף, כל שהכניסה לרשות אינה כניסה כשל גנב,⁷ דינו כגונב חפץ מהרחוב, ובעל המכונת אינו זכאי להגנת 'בא במחתרת'. הפורץ למוסך כדי לגנוב ממנו מכונת, דינו תלוי במידת הסבירות שבה הגנב עשוי להיתקל בבעל הבית: פריצה בשעות שבהן לא סביר שבעל הבית נמצא במקום, דינה כפריצה לגינה, שהר"ן והמאירי קבעו לגבה שאין פטור של 'בא במחתרת'. מסתבר שבמקרה שאזעקה עשויה להתריע ולהביא את בעל הבית למקום, והגנב מודע לאזעקה, הרי שדינו כפורץ למקום שבו הוא עשוי למצוא את בעל הבית.

סיכום

א. הגנת 'בא במחתרת' להורג גנב הנמצא בביתו אינה מותנית בהתראה, משום שגנב הנכנס לבית חזקתו שבה על עסקי נפשות. ככל שסיכויי המפגש עם בעל הבית יורדים, כך פוחתת הגנת 'בא במחתרת'. לרמב"ם דין פורץ לחצר כדין פורץ לבית. לרש"י כשגנב נכנס לחצר דרך הפתח, הגנת 'בא במחתרת' לבעל הבית קיימת רק כאשר בעל הבית התרה בגנב. כאשר גנב נכנס למקום שבעל הבית אינו מצוי בו, לבעל הבית אין הגנת 'בא במחתרת'.

7. הגדרה זו עולה מיד רמ"ה, סנהדרין עב ע"ב שמשמש בהגדרה 'נתפס כגנב'.

ב. הגנת 'בא במחתרת' קיימת רק בהורג גנב שנכנס לרשות בעל הבית, ולא כשהגנב גנב חפץ מחוץ לרשות בעל הבית, אפילו במקרה שהגנב חמוש. גנב הפורץ למכונית החונה ברחוב שאין בעליה בתוכה, אין ההורגו זכאי להגנת 'הבא במחתרת', אולם אם בעל המכונית נמצא בתוכה, הוא זכאי להגנת 'הבא במחתרת'.
ג. מן הראוי שדיני 'בא במחתרת' ישפיעו על החוק והפסיקה בנוגע לענישה של מי שפגע בגנב או הרגו.

